

כאיף תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וליקוטי עניני דיומא
מרבן של ישראל מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א

בס"ד | גליון 191 | שנה ד' | פרשת בשלח - שירה | שנת תשע"ז

פניני הפרשה

בקשו רחמים

הננו להעתיק בזה מכתבו של מרן הגראי"מ שך זצוק"ל כשנחלש בעל האגרות משה זצוק"ל ונדפס בס' מכתבים ומאמרים (ח"ו עמ' קלד)

...והיום נתקבל ידיעה שלדאבונינו הוא חולה, וכמובן כל מחלה היא סכנה לפי גילו, ומבקשים לעורר רחמים שיחוס ה' על עמו ועל בני תורה ביחוד, כי אין ספק שצדיק וגדול בתורה כמותו מגן על עם ישראל.

ולכן החלטנו, שכל בני הישיבות בכל מקום שהם, יסדרו חוץ מסדרי הישיבות שלומדים, משמרות על כל עשרים וארבע שעות - **לומר תהילים**, כל משמר יהיה מעשרה בחורים שיגידו תהילים כמה שעות, ואח"כ יבוא משמר שני, **עד שירחם ה' וישלח רפואתו שיחזור לאיתנו.**

ובזכות ההתחזקות בתורה ובתפילה ישלח רפואתו ממרום.

הכ"ח אלעזר מנחם מן שך

ובשבע שער פורסם מכתבם של מרן הגר"ח והגר"ג שליט"א

בס"ד ג' שבט תשע"ז

לבני התורה די בכל אתר ואתר ה' עליהם יחיו באשר מצבו של עיני העדה רבינו מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א קשה מאד ראינו בזה לעורר רחמי שמים לקיים בנו חכמי ישראל ולהשתמש בעצת הרמח"ל זצ"ל ע"פ הוזה"ק פ' ויצא וכפי שרבינו שליט"א יעץ לפני כמה שנים. להקהיל קהלות בתוך הכוללים והישיבות וללמוד ברציפות בלי הפסק כלל ג' ימים רצופים שזה סגולה נפלאה לבטל גזירות קשות רח"ל. והש"ת ירחם עלינו להחלימו ולרפאותו רפו"ש מפני שהשעה צריכה לו כמשאחז"ל בעירובין כ"ט ב. ולראות בנחמת ציון וירושלים בב"א.

הוא מאוכלי המן

מעשה היה באחד, אשר שמע כי רבנו שליט"א יעץ לפלוני העמל בתורה בטהרה, כי יכול הוא להתחייב לנשואי בנו יותר מכפי יכולתו באופן הטבעי. אותו יהודי אשר היה עובד לפרנסתו, בא גם לשאול בענין זה והורה לו רבינו שלא להתחייב יותר מכפי יכולתו אלא באופן נורמאלי כפי פרנסתו. תמה באזני רבנו "מדוע לפלוני יעץ רבינו שיכול ליטול על עצמו סכום גבוה יותר?" והשיב רבנו לאותו שואל: "כי הוא מאוכלי המן".

"אם כן" - הציע אותו פלוני לרבינו - "מעתה אלך גם אני ללמוד בכולל, ואז רבנו יתיר גם לי להתחייב כמותו". "כבר מאוחר..." השיב לו רבנו.

[א"ה, אולי היתה כוונת רבנו לומר, כי מאחר שכבר התרגל הלה לחיות בהשתדלות על פי דרך הטבע, יקשה עליו להעמיד את עצמו במדרגה זו של השלכת ייבו על הקדוש ברוך הוא לגמרי, ולא יצליח להגיע לדרגה הזוהר לזו של מי שהשליך מעצמו מאז כל חשבונות העולם ועסק רק בתורה. אמנם, ייתכן שאם יתאמץ מאוד תמיד יוכל להתחיל להתנהג במצב אחר. ודברים אלו דקים בדרגות של כל אחד, וה' יראה ללבב]

(מאחורי הפרגוד)

שירת בני אדם קודמת למלאכים

אז ישיר משה במד"ר שמות [ג' ז'] כתוב: וכיון שיצאו ישראל מן הים באו למלאכים להקדים שירה לפני הקב"ה אל"ה הקב"ה יקדמו בני תחילה וכו', וכן בדוד הוא אומר קדמו שרים אלו ישראל שעמדו על הים זכתיב אז ישיר משה אחר נוגנים אלו המלאכים, ולמה כך? אמר הקב"ה למלאכים לא מפני שאני משפיל אתכם אני אומר שיקדמו תחלה אלא מפני שב"ו יאמרו תחלה עד שלא ימות אחד מהם, אבל אתם כל זמן שאתם מבקשים אתם חיים וקיימים וכו' עכ"ל.

ויתכן להוסיף עוד דבן אדם שיש לו עליות וירידות, אז צריך לומר השירה בזמן שמתפעל דאח"כ יכול לרדת, אבל מלאכים אינם יורדים ממדרגתם לכן יכולים גם אח"כ.

ומה שהמלאכים נקראים נוגנים י"ל דאדם מחדש בשכלו מילים לפי הרגשתו בהישועה, אבל מלאכים זה הופעה ממרום מה שיאמרו ואין זה בחינה של שיר אלא ניגון.

ה' יודע הטוב עבור בני-אדם, אף שהם חושבים אחרת...

"כי אמר אלקים פן ינחם העם בראתם מלחמה ושוב מצרימה" הנה אם היו שואלים אותם היו אומרים ללכת דרך ארץ פלשתים, וה' שידוע שזה לא טוב עבורם סיבבם דרך המדבר. [ונעין זה מצוי הרבה, אנשים חושבים על דברים שהיה עדיף שיהיה באופן אחר. והאמת, שה' עושה שלא כדעתם, לטובתם].

יש זכות שלא לבא לידי נסיון, ולפעמים אין זכות לעמוד בנסיון

ה' יכול היה להעבירם דרך פלשתים וגם לתת להם כח לעמוד בנסיון. ולא עשה כן, כי זה שלילת הבחירה. והכל ביד"ש, חוץ מיראת שמים. (שם היו חוזרים למצרים, היה להם חסרון באמונה, ולא כדאי להם להמעיטם מהאמונה). ובכל זאת היה להם זכות שלא יבואו לידי נסיון, ודוקא על ידי שילכו דרך המדבר. וכענין כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו (יומא פז). ומפרש רש"י, ה' מדחה מפניו את העבירה שלא תבא על ידו.

ה' בחסדו מונע דבר, ממי שאינו יכול לעמוד בנסיון

לפעמים חסד ה' מונע מאנשים שידוע שלא יעמדו בנסיון. [אם כלל-ישראל היו זוכים, ה' לא היה מעמיד את כלל ישראל בנסיון שהיה ברוסיה שנטמעו כ"כ הרבה רח"ל].

אנשים ממורמרים טוענים טענות שאו

"מה זאת עשית לנו" (בשלח יד, יא) צ"ב, וכי חשבו שמשוה רוצה להמיתם. ועוד צ"ב למה טענו על משה, וכי היה צד שהוא עושה דברים מלבדו? אמנם כך המציאות, אנשים ממורמרים טוענים טענות שאין בהם ממש!

תועלת התפילה שהאדם נוכח שאין לו מעצמו כלום

"מה תצעק אלי" (בשלח יד, טו) פרש"י, למדנו שהיה משה עומד ומתפלל. אל"ה הקב"ה: לא עת עתה להאריך בתפילה שישראל נתונים בצרה. צ"ב, מה יותר טוב מתפילה בעת צרה, הרי ה' רוצה שיתפללו?

ו"ל, דהנה בתפילה יש כמה ענינים. וא' מהם שבתפילה מראה האדם שאין לו מעצמו כלום, והכל תלוי ביד ה'. ובכך מראה שהכל מושג מעמו בהשגחתו ית'. וזה א' מהדברים שאדם יכול לזכות על ידי תפילה ולאחריה, שזה שהוא מוסר עצמו להקב"ה, מועיל.

על ידי התפילה התחזקה האמונה, כי עשו 'מעשה' על פיה

אבל יש דבר יותר מזה, והוא מה שה' אמר למשה: דבר אל בני ישראל ויסעו. היינו שיכנסו לים. וכפי שאירע אחר כך שקפצו לים, ואז נעשה הנס של קריעת ים סוף.

והענין בזה, שהאמונה בה' התחזקה על ידי התפילה, במה שנאמר להם להכנס לים ויכנסו. כי כאשר ה' אומר ללכת בלא שאלות, בזה מראה שהאמונה בה' חזקה מבלי היות לו הרהור וספק. וזה אמר ה' אל משה, דאף שבתפילה מראה שמוסר עצמו לגמרי ומכיר שהכל ביד ה', אבל יותר מזה יתחזק על ידי שיעשה מעשה ויכנסו לים, שיהא ניכר שהאמונה שלימה. (ועיין בגור אריה ובאוה"ח).

נבקעו כל המים

"ויבקעו המים" פרש"י כל מים שבעולם. במכילתא איתא שגם מים העליונים והתחתונים ושבתהומות נבקעו. וצ"ב, מה הצורך בנס זה שיבקעו כל המים שבעולם. ועוד איתא במכילתא, שהמים שבבורות, ושבשיחין, ושבמערות, ושבכד ושכוס, ושבחבית ושבצלוחית נבקעו.

והנה מסתבר שהמים נבקעו רק פעם אחת לחצי, אבל החצי לא המשיך להיבקע לעוד חצי, וחצי החצי לעוד חצי וכו'.

עוד איתא במכילתא, דכשחזרו למקומם, כל המים שהיה בעולם חזרו. ויל"ע, אם "הבקיעה" בכל המים שבעולם היתה רק "בשעת-הבקיעה" בים סוף (ורק כשחזרו מי ים סוף למקומם, אז חזרו גם כל מימות שבעולם למקומם), או גם בכל משך עת מעבר בני, היו כל המים שבעולם בקועים. ומי שהיה ממלא גם אז כוס מים מהמים הבקועים כבר, היה כוסו נבקע?

האם לקו על לאו של לא תותירו

"ויאמר משה אלהם איש אל יותר מִמנו עד בקר". יש לעיין באיסור דלא יותיר אם לוקין עליו, דכיון דהוי קודם מתן תורה, ואינו דומיא דלאו דחסימה שנאמר במתן תורה, או דלמא דלוקין עליו.

נסיון יותר קשה מהשלכה לאש. זהו הנסיון להיות "עומד" בנסיונות

לך לך יב, א "ויאמר ה' אל אברם לך לך". הנה ידוע דנסיון זה של לך לך מארצך, היה מהנסיונות הגדולים. וכידוע, דכל נסיון אצל אברהם אבינו, היה יותר קשה משלפניו. הרי שזה היה נסיון יותר גדול מנסיון של אור-כשדים. בזמנינו, רואים אנשים שאין להם בן, מוכנים לתת "הכל" ולהסתכן בכל מיני סיכונים בשביל להוליד בנים. ואם היו אומרים שיש רופא במקום פלוני שמרפא להוליד ילדים, היו עושים זה בחפץ לב ובשמחה. וכאן, שהבטיחו שיזכה רק "שם" לבנים, ולא "כאן". וגם הממון וכן ה'שם' שלו יגדל שם, איזה נסיון יש כאן, שה' מבטיחו, ששם יזכה לבנים עושר ו'שם'. כי הרי מה לא עושים אנשים בשביל להוליד ילדים? נסיון בדבר שיש בו בחירה, ולא בדבר-טבעי, מגדיל פיתוי היצר ועל כן צריך לחלק, דבר שנדמה לאדם כי זהו בדרך-הטבע, זה רואה בעיניו באופן מוחשי, ומוכן לתת עבור זה. אבל כשיש בזה בחירה, אז זהו כבר נסיון גדול. ואפילו לאברהם אבינו שהיה נביא ורואה את הנולד, כל שיש בחירה האם לשמוע בדבר-ה', כבר יש בזה נסיון, יש בזה יצר, ואז הכל קשה וצריך להתגבר ולהתחזק.

אברהם יכל להמעיט הנסיון רק בשב ואל תעשה

ולכאורה, אחר שאברהם אבינו עמד בנסיון השלכתו לאש באור-כשדים, אם היה מניח לאיליים, אז נמרוד לא היה נוגע בו לרעה. ובכל זאת, עמד איתן באמונתו בבורא עולם והשליך עצמו למיתה, אלא שניצל בנס. וא"כ, מהו הנסיון הגדול לצאת מארצו? אברהם כבר רחק ממולדתו, והתנסה רק להתרחק עוד יותר. בפרט, שכבר יצא ממולדתו יחד עם אביו והגיע עד חרן, אלא שנצטוו להתרחק עוד יותר, כדפרש"י. ולכאורה, לפי סדר הנסיונות, היה צריך להיות דהנסיון היותר מאוחר, יותר קשה. וכנראה, נסיון חד-פעמי, אפילו שהוא יותר גדול, עדיין לא כל כך מראה. ולכן על אף שעמד בנסיון אור כשדים, אבל בכדי להראות שהוא אוחז במצב של "עמידה" בנסיונות, צריך להמשיך ולנסותו. היצר "עומד" כל הזמן בקשרי המלחמה. כדברי החובות-הלבבות (יחוד המעשה ה) המלחמה הגדולה, היא מלחמת היצר וחייליו. (ועיין אילת השחר בראשית ז, ד) ואם האדם ניצחו פעם אחת, הוא לא סיים. ועליו להמשיך להלחם בו. וזה היה הנסיון לאברהם.

איך השפיע אברהם להביא את "העולם" להכיר לדורות את תכלית הבריאה, שזהו התורה?

אברהם לא הסתפק שיאמינו בה', רצה שהבריאה תבוא למצב של תורה. הוא עצמו קיים את כל התורה עד שלא ניתנה (יומא כח). ואיך העצה להביא את בריאה שיתפתח לעוד כמה דורות שיקבלו התורה? על ידי התעלותו. על ידי שהוא עצמו יתעלה, ויכנס בכל העולם שיש בורא עולם. ועל זה הובטח: ואעשך לגוי גדול, שיאמרו אלקי אברהם. ואין בזה הבטחה פרטית לו, אלא שהוא בכלל הבריאה שיכירו את אלקי-הארץ, ועי"ז יאמרו: אלקי אברהם. [א.ה. כפי שהכירוהו בעיתות שונים: נשיא אלקים - עפרון ובני חת. או עשאוהו מלך עליהם - כל תשעת המלכים לאחר המלחמה]. וכיצד התעלה עד שישפיע על כל העולם? על ידי עמידה בנסיונות. ממילא מובן השייכות, שעל ידי שיעמוד בנסיון של לך לך מארצך, יגיע מצב שהכל יאמרו: אלקי אברהם, אלקי יצחק, ואלקי יעקב, אז הבריאה תהא ראויה לתורה שלמענה נבראה.

על האדם לעבור נסיונות "בפועל", שיעמול כל חייו, להגיע אל מה שיגיע וירא כב, א. "ויהי אחר הדברים האלה" פרש"י, יש מרבתינו אומרים, אחר דבריו של שטן. שהיה מקטרג ואומר, מכל סעודה שעשה אברהם, לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד. אמר לו, כלום עשה אלא בשביל בנו, אילו הייתי אומר לו זבח אותו לפני, לא היה מעכב.

והנה, כיון שה' דחה את קטרוג השטן, ואמר, דאפילו אם היה אומר זבח את בנו לפני, היה זוכה, למה העמידו בנסיון? אלא הביאור, ה' יודע כל מה שיהיה. ומי יא צדיק ומי לא (עיין ב"ב טז. נדה ל:). ולמה הוצרך לברוא את הנבראים? אלא, כי ה' לא מנהיג את הבריאה לפי ידיעתו, אלא על האדם לעבור נסיונות "בפועל", שיעמול כל חייו, להגיע אל מה שיגיע. ועכ"פ, משמע שיש טענה על אברהם שעשה סעודה גדולה כשנולד לו בן

לזקנותו, ולא הקריב שום קרבן. וה' הוצרך ללמד עליו זכות, וניסה אותו באותו לימוד-זכות. בפירוש ב' כתב רש"י: ויש אומרים אחר דבריו של ישמעאל, שהיה מתפאר על יצחק שמל בן שלש עשרה שנה, ולא מיחה. אמר לו יצחק, באבר אחד אתה מיראני, אילו אמר לי הקדוש ברוך הוא, זבח עצמך לפני, לא הייתי מעכב.

ה' בודק בנסיון את האדם לפי מעשיו (ולא על פי ידיעתו) כדי שיעמוד בזה, וינצח.

והנה לפירוש הראשון, היה טענה על אברהם שלא הקריב. אבל לטעם זה יש להבין, וכי יצחק עשה עוולה שנימוול לשמונה? אין הכי נמי, ישמעאל עמד בנסיון, שיצחק לא התנסה בו. אז איזה תביעה יש על יצחק, עד שה' ינסהו בזה?

ונראה לבאר, דהנה פשוט, ה' מנסה את האדם, כדי שיעמוד וינצח. אבל רק ובדיק באותו דבר שאין שום ספק שהאדם יעשה, ולא הכוונה בידיעת-ה' בכל מה שיהיה. אלא הכוונה, רק לפי-מעשיו, שהאדם עומד במצב שעל ענין זה, אין מקום לבדוק אם יעמוד בנסיון, בזה לא מנסה ה' את האדם. ולדוגמא, במצבינו, ה' לא מנסה אותנו באכילת חזיר, כי הדבר נשלל מאיתנו. ובמה ישנם נסיונות? בדברים שלא הוכח עדיין מצבו-של-האדם.

הנסיון, רק בדברים שהאדם עדיין לא הראה שעומד מעל מדרגתו

ואף שה' יודע האמת מה יהיה, אין בכך סיבה למנוע הנסיון מהאדם. רק באותם דברים שהאדם לא הראה עדיין שהוא עומד מעל אותה דרגה, באלו שייך נסיון. ומדברי חז"ל משמע, שאם אברהם היה מקריב תור או גוזל לקרבן, או אם יצחק היה נימוול בן שלוש עשרה, כמו ישמעאל, אז היה שייך לומר, שאין מקום לנסיון בזה. אף שאין השוואה בין הקרבת תור וגוזל, לבין מילה בן 13.

וכן, אין דומה מניח עצמו למול בן 13 לבין פושט צווארו לעקידה להקריב עצמו לגמרי. בכל זאת, אם היה לו זה, אין צורך לנסותו. ומכיון שלא הראו עצמם במצבים כאלו, הוצרכו לעמוד בנסיון. ואף ש"בכח" קיימת אצלם מדרגה כזו, צריך לעבור אותה "בפועל".

שהרי הקב"ה יודע בכללות (עיין אילת-השחר וירא יט, כט) שהאדם יהיה צדיק, ובכל זאת מביאו לעולם, כדי שיעמוד בנסיון וינצח (דברי המסילת ישרים פרק א' שזוהו עיקר חובתו בעולמו - לעמוד בנסיון). הנסיונות באים לאדם בדברים שיש מקום לדון, אולי לא יעמוד בהם. והראיה, שהשטן יכל היה לעורר ספק באלו הדברים, שמא ואולי אברהם לא יעמוד בנסיון העקידה.

יש מדרגות נעלות בנסיונות, ויש השגה בשלמות הנקנית כבר

וירא כב, ב "ויאמר קח נא" פרש"י אין נא אלא לשון בקשה (אור-החיים, נא - מיד) א"ל בבקשה ממך, עומד לי בזה הנסיון, שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש.

וצ"ב, וכי רק משום שיאמרו שהראשונות אין בהם ממש, רצה ה' שיעמוד בנסיון? ועוד צ"ב, מי יאמר שהראשונות לא היה בהם ממש, מי ידע שהתנסה בזה? ועוד צ"ב, הרי אברהם כן עמד בנסיונות הקשים?

בתנחומא (שלה יד. מדרש כאן נו, יא) אמר אברהם, אם לא היה שומע, היה מאבד כל מה שיגיע מימיו. וצ"ב, מה הטעם? אולי הכוונה שהיה מפסיד את תואר "השלמות" שהיה ראוי לקבל לאחר כל-הנסיונות. (משל למה הדבר דומה. לנכשל במבחן האחרון, דאינו יכול לקבל תעודה). אבל בודאי לא היה מאבד שכר-הנסיונות שכבר עמד בהם. עיין ספר חסידים (שג).

בספר ימלא פי הלהתך (א, עמוד עג) ביארנו, שלפי מדרגת אברהם, מה שהיה עד עכשיו, לא נחשב לנסיון. ולפ"ז, שלא יאמרו ... אין הכוונה שיאמרו בני-האדם, אלא, שלא יא עליו תביעה בדבר.

נסיונות במצוות מיוחדות

פר' בשלח שם, "למען אנסנו הילך בתורתך אם לא" פרש"י אם ישמרו מצוות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט. משמע שהכוונה היתה שיהיו כל יום ויום בנסיון. והנה בכל המצוות שכבר נצטוו ב' מצוות ב"ג ונוסף המצוות שנצטוו במרה, והרי בכל מצוה יש נסיון אם מקיימים אותה כתיקונה. ומה המיוחד במן שניתן לצרוך זה?

המשך בעמוד אחרון <<<

ונהנים ממנו עצה

תתן לו טעם בלימוד

נכנס אברך למרן רבנו שליט"א, והביע את צערו על בנו שהוא בגיל הבחורות שמתדרדר מאוד ברוחניות וביקש עצה מרבנו שליט"א מה לעשות עמו. שאלו רבנו "האם היה לבחור בעבר טעם בלימוד?" ענה לו האברך "כן". אמר לו רבנו "אם כן תבטיח לו סכום גדול כמו אלף שקל, אם ילמד ויסיים מסכת קטנה כמו ביצה וכדו', וה' יהיה בעזרכם". האברך הנ"ל עשה כן, והבחור למד את המסכת, וקיבל מזה חשקת התורה, וב"ה חזר למסלול ועלה והתעלה מאוד.

(מפי הרה"ג ר' א"ש שליט"א)

נוסח הברכה שלא עשני גוי

הנה בעצם כל קבוצת אנשים נקראים גוי ולא דוקא עכו"ם, עיין ביאור הגר"א [שעני א' ד'] אבל אנו רגילים לקרוא גוי לאינו יהודי. ובספר הצדיק ר' שלמה מובא דהחפץ חיים הי' מברך שלא עשני עובד כוכבים.

ויל"ע דהא בלשון זה אין מוציאים מכלל את האינם יהודים שאינם עובדים ע"ז, וגם דעבודה זרה הוא דבר התלוי בבחירה, ומה הברכה שלא עשני עובד כוכבים?

ועי' שו"ת האלף לך שלמה או"ח [סימן ל"ה] שמפרש את הנוסח שנהגו לומר שלא עשני גוי ויש אומרים שלא עשני נכרי.

אך גם זה ק"ק דהא משמעות נכרי הוא שאינו קרוב, ולמעשה רוב האנשים נהגו לברך שלא עשני גוי, ובסידור ר' הירץ ש"ץ כתוב נוסח הברכה שעשאני ישראל.

אמנם במשנה ברורה סימן מ"ו ס"ק ט"ו כתב: ויזהר שלא יברך שעשאני ישראל כמו שיש באיזה סידורים ע"י שיבוש הדפוס, כי י"א שבוזה לא יוכל לברך שוב שלא עשני עובד ולא עשני אשה.

והנה אנו מברכים בכל יום שלא עשני גוי בלי התבוננות מיוחדת! וכי חושבים מה הי' אם ח"ו הי' נולד כך הרי זה ממש נורא, ואפי' אם כבר הי' מקיים את זה מצוות זה עדיין לא תכלית האדם.

כמה מאושר היהודי בזה שיש לו תורה, ויכול לעלות בידעית ה' ובאהבתו ולגדול מאד, ובכל הדורות הסתכלו על הגוי מאוד בשפלות והרגישו את גודל האושר שאנחנו יהודים עם קדוש לה', וממילא כמעט שלא הי' התבוללות עד שבאו המשכילים שהחשיבו את העכו"ם והתחילו הצרות (ימלא פי תהלתך עיינים בתפילה עמ' סד-סה)

נוסח הברכה לנשים

בדורות הקודמים הנשים היו מברכות ברכות אלו כמו האנשים בלשון זכר שלא עשני גוי שלא עשני עבד, דהיינו שלא נולד משפחה ולא בלשון נקבה שלא עשני גויה ושפחה, דבגוי נכלל זכר ונקבה דגוי היינו שאינו יהודי, ועבד הכונה לעבדות ולא דוקא עבד זכר (סם)

חלוקת מליארדים - שמיעת ברכות ועניית אמן עליהן.

שעה לפני "ותיקין", שעת הפצעת אילת השחר, מתקיים בבית מורנו שליט"א שיעור בסדר קדשים. והנה ביום מהימים התקיימה במקום חלוקת שלל רב, חלוקת מליארדים! לא כמשל, אלא כנמשל. "מליארדים, מליארדים!" הכריז רבינו בעל אילת השחר שליט"א, לא עוד להסתפק בקצת כסף מצריכים לרוץ למרחקים עבורו, אלא מושגים של אילי הון שכדאי לבוא עבורם לעולם הזה, "הבה נתחזקה", פתח ואמר לשומעי השיעור: "כרבע שעה קודם תחלת התפילה, יאמר כל אחד ברכות השחר בקול רם, והשומעים יענו אמן", וכאן המשיך בחמימות ובלהט בגודל מעלת עניית אמן, וזה תוכן דבריו:

הייתי רגיל לומר לבחורים בישיבה, על מה שמצוי שאחרי השיעור מדברים ביניהם בדברים של מה בכך, ועל ידי זה נשארים מחוץ לאולם הישיבה בשביל לגלגל קצת בדברים, ובינתיים מתחיל החזן קדיש שלפני מנחה, והם נכנסים אחרי הקדיש, והפסידו מלענות אמן יהא שמייה רבא ושאר אמנים, וכן במעריב מפסידים עניית ברכו, וכל זה בשביל מה, בשביל סתם פטפוטים בעלמא, ממש כלום. וכשנמצאים בעולם הזה אינם מבינים את חשיבות הדבר של אמן, שזה שווה מיליארדים מיליארדים, ואינם מעריכים את זה, ואילו בעולם הבא כל אמן יעזור לו, ואם יחסר לו אמן כמה יחסר לו זה, ואף אמן אחד יכול להצילו.

וכן נמצא בשיחות החפץ חיים אות נ' וז"ל "פעמים שהולך לבית המדרש להתפלל בזמן הקבוע, ובדרך הלכו נתעכב לדבר עם איזה איש על רגעים אחדים, בחשבו שיעוד יספיק לבוא לפני ברכו, אמנם כשכא כבר אמרו ברכו. יתבונן בנפשו, אם היה הולך להשתכר כך וכך זהובים, האם היה מתעכב בדרך?" פעם היו יהודים מקפידים מאד בעניית אמן, והיו מחפשים עוד אמן ועוד אמן, עד שהיו הולכים מאחד לאחד כדי לשמוע את הברכות ולענות אמן, וכך יש אומרים את הברכות השחר בקול, כדי שיוכלו לענות אחריהם אמן, וזה דבר טוב מאד, שהם מזכים אחרים במצוות, ויש דברים שבני ישיבה ביטלו אותם בגלל שזה מפריע ללימוד, אבל אי אפשר לבטל את זה לגמרי, כי אמנם

בזמן שזה מפריע ללימוד באמת שלא יבטל, אבל בשאר זמנים יש לזהר בזה. הנה האריז"ל היה הולך בתפילתו מאיש לאיש כדי לשמוע את הברכות השחר כדי לענות אמן, עי' שערי תשובה סימן ו' בשמו, והאריז"ל הרי אין לנו כלל מושג להעריך את החשיבות שהיתה אצלו לכל רגע ורגע. (נוטרי אמן ח"ב)

לענות אמן באמצע הלימוד.

הגאון רבי אפרים ש. שליט"א שאל את מרן שליט"א, אודות בחורים שלומדים בזמן ברכות השחר בישיבה, האם צריכים להפסיק לענות אמן. וענה לו דאע"פ שמדינא לא צריך, בשביל היראת שמים כדאי להפסיק (אבני ציון עמ' שלי"ד)

ברכת השחר אחרי התפילה

בעמק ברכה עמ' ו' (בענין ברכות השחר) הביא דברי הרמ"א סוף סימן נ"ב בשם הכלבו, וב"י בשם מהר"א דכל ברכות השחר אם לא אמרו קודם התפילה, מחוייב לאומרו לאחר התפילה, והפרי"ח כתב דכל הברכות יוכל לברך חוץ מברכת אלקי נשמה שכבר יצא בברכת מחיה המתים שבתפילה.

ותמוה, למה אינו יוצא ג"כ הברכה של מתיר אסורים ע"י מה שמזכיר בתפילה בשמו"ע מתיר אסורים, דהרי כל הברכות של תפילה הם ברכה הסמוכה לחברתה והפתחה בשם ומלכות של ברכה ראשונה נחשבת ג"כ לפתיחה לכל הברכות הסמוכות כמש"כ תוס' בברכות דף מ"ט, וא"כ נמצא שכל מה שאומר בתפילה הרי הוא אומר בברכה של שם ומלכות, והוי כאומר בא"י אמ"ה מתיר אסורים, ואם מברך שוב אותה ברכה הוי לבטלה וצע"ג עכ"ל.

ונראה לתרץ, דדוקא התיבות שמעכבים בברכה, וכגון לחתום הברכה בתיבות מחיה מתים שזה טופס חתימת הברכה ומעכב הברכה, זה גורם שלא יוכל לברך, אבל מי שלא יאמר התיבות "מתיר אסורים" בברכה זו דשמו"ע הרי יוצא יד"ח, ומשו"ה תיבות אלו לא גורמות שיחשב כמו שביקר, ועדיין יוכל לברך מתיר אסורים לאחר שמו"ע. (ימלא פי תהלתך עיינים בתפילה עמ' לד-לה)

שעשה לי כל צרכי

במעשה רב [אות ט'] מבואר דה"י מברך שעשה לי כל צרכי בת"ב ויוהכ"פ רק בלילה כשנעל מנעליו עיי"ש.

והנה בשאר ברכות השחר לא כתוב דנהג לברך רק אם נתחייב בהם וכגון ברכת אשר נתן לשכוי דוקא אם שמע קול התרנגול וכו' וכדפסק השו"ע סימן מ"ו סעיף ח' ומ"ש ברכה זו.

וי"מ דשאני זה כיון דמברכים שעשה לי כל צרכי, ולכן צריך להיות במציאות, ועוד יתכן לחלק דמה שא"א לעשות ע"פ דין גרע, ולכן א"א לברך שעשה לי כל צרכי בזמן שאסור לנעול מנעלים, וגם דלכו"ע אסור היום בנעילת הסנדל, ולא שייך שמברך על צרכי העולם משא"כ בברכות אחרות אע"פ שחסר אצלו המציאות י"ל שאפשר לברך.

והעירו דני"מ לענין אבל רח"ל, דאם לא מברכים בגלל שאסור ע"פ דין הא גם אבל אסור בעשיית הסנדל, אבל אם מצד דלכו"ע אסור בנעילת הסנדל, באבל זה לא שייך כיון שרק הוא אסור. [ויל"ע בתוס' ברכות ס' ב' ד"ה כ"י פריס ויבע"ץ שם]. (ימלא פי תהלתך עיינים בתפילה עמ' סו)

ברכת הנותן ליעף כח

אמר רבנו יש שלא בירכו ברכת הנותן ליעף כח לפי שאינה נזכרת בגמ' אלא היא מתקנת הגאונים.

והגר"ר שמחה זעליג אמר דמזה שיש ביאור מהגר"א בנסתר על ברכה זו משמע שהי' אומרה, אמנם בתוספת מעשה רב אות ב' איתא שלא בירך ברכת אשר נתן ליעף כח כי לא נזכר בגמ' ואמר כי אין בידנו לחדש ברכה מדעתנו, ובסידור ר"ע גאון לא מובא ברכת הנותן ליעף כח, ובסידור ר' הירץ ש"ץ מובא עוד ברכות מגביה שפלים סומך נופלים ורופא חולים ועי' בשו"ע או"ח סימן מ"ו סעיף ו' ז' ובבאור הגר"א שם ובמשנה ברורה. (ימלא פי תהלתך תפילה, עמ' סו)

המקדש שמו ברבים

נחלקו בפוסקים אם לחתום ברכת המקדש שמו ברבים בשם. עי' בב"י סימן מ"ו, והחזון איש נסתפק היכן היא תחילת הברכה האם בלעולם יהא אדם, או באתה הוא עד שלא נברא העולם?

ואמר רבנו שדרכו לומר ברכה זו בלא חתימה, ורק פעם בתקופה אומר עם חתימה לצאת שיטות אלו.

מכתבים הערות והוספות

עולם הישיבות

ישיבת ברכת יוסף

בשנת תשנ"ב לקח ראש ישיבת תפרח הג"ר יעקב פרידמן שליט"א, קבוצת תלמידים מישיבת "ברכת יצחק" באור יהודה, ובראשם שניים מהר"מים: רבי יעקב משה סגל שליט"א ורבי אליעזר צור שליט"א, להקים מקום תורה במקום שהיה עד אז כמדבר שממה: קרית הרצוג הסמוכה ל"פרדס כץ" בני ברק.

מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א הכיר בחשיבות המשימה הגורלית, ופרס חסותו על הישיבה, נתמנה לנשיא הישיבה, ומלווה אותה בעיצה והדרכה מאז עד עתה. [בתחילה כשביקשוהו מקימי הישיבה שיהא הנשיא, לא הסכים ואמר "מי אני ומה אני" וכו'. עד שאחד הר"מים אמר לו: אין זה בשביל לכבד את הרב. אלא בשבילנו כי אנו צריכים לאסוף כסף ולא מכירים אותונו ואת הרב מכירים - ומיד חיך וענה: א"כ ודאי אני מסכים...].

ב-25 שנות קיומה שינתה הישיבה את פני השכונה הנידחת ללא היכר, וסייעה להפיכת המקום למקום רוחני פורח ומבוקש, כשבוגריה ואברכייה מקרינים אור תורה על כל הסביבה. מישיבה זו עם היחס האישי המיוחד, יצאו מאות בוגרים אברכי חמד מפוארים, ביניהם כבר ר"מים בישיבות, ראשי כולל, משגיחים ומחברי ספרים, מסלתה ושמנה של עולם התורה! רבני ותלמידי הישיבה אף היו שותפים בהקמת עוד שלוש ישיבות בשכונה, וכולן בהדרכת מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א.

כשהיה מקום צר מלהכיל את התלמידים הרבים, שוב לקח הג"ר יעקב פרידמן שליט"א קבוצת תלמידים בראשות רבי אליעזר צור שליט"א, והקים אתם את ישיבת "אור לישרים" בבית שמש.

בתשנ"ו, עברה הישיבה מהמבנה הצר ששכרו, לבנין גדול שבנו, ומרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א הגיע במיוחד לחנוכת בית המדרש ודיבר היאך שאיפת בן תורה צריכה להיות ת"ח גדול ולא להסתפק ברוחניות במעט. וכל אחד שיתאמץ יכול להתעלות לדרגות גדולות, ועודד את ציבור הבחורים והאברכים לשאוף לגדלות!

מכתב תמיכה שכתב מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א באותה השנה לאחינו בני ישראל בכל אתר ואתר שלמכון ישגה מאד, הנני בזה בבקשתי עבור ישיבת "ברכת יוסף" אשר בקרית הרצוג שנסודה לפני כמה שנים ובמשך קיומה כבר הספיקה להשפיע ולהפיץ אור של התורה של המקום ואתוספו ספסלי ויש לקוות שהתלמידים יעלו בתו"ש, והישיבה מנוהלת ע"י רבנים גדולים וחשובים, אך המצב הכלכלי קשה מאד וזקוקים מאד לעזרת הצבור אנה תמכו במוסד התורה אשר זה מה שנסאר לנו הד' אמות של הלכה, ובודאי התורמים יתברכו מבעל הברכות בכל טוב סלה.

הכו"ח לכבוד המצוה של החזקת תורה

אהרן יהודה לייב שטיינמן

כ"ח אדר תשנ"ו בני ברק יצ"ו

ישיבת ברכת ישראל

רבנו שליט"א הגיע לישיבה בשכונת רמות למסור שיחה ואמר בתו"ד הדברים: שלמרות שמצד אחד 'החושך יכסה ארץ' וכלל ישראל נמצאים בשפל המדרגה מתרבים ב"ה בחורים ואברכים המוסרים נפשם למען לימוד התורה. והרחיב בסיעתא דשמיא המיוחדת וההצלחה שיש לבני הישיבות בדורינו כאשר כל בחור שעמל זוכה לכוון בתורתם של גדולי הראשונים והאחרונים מה שלא היה בדרות הקודמים והסביר זאת בעובדה שאנו קרובים לגאולה שאי היא מצב של ומלאה הארץ דעה וכו'.

ישיבת ברכת שלמה

ראש הישיבה היה הגאון רבי קלמן גורביץ שליט"א שהיה תלמיד לרבנו שליט"א. הישיבה היתה בתחילה בכפר סבא במקום ששם היה ישיבתו של רבנו שליט"א בעבר, ולמרות הקשיים שהיה להם שם רבנו הפציר בהם שימשכו ללמוד שם. בהמשך עברו לנתניה. ורבנו שליט"א היה מגיע לפני ימים נוראים למסור שיחה בישיבה והתפרסמו השיחות אלול תשנ"א במוסף שב"ק (נצבים תשנ"ב) ובאלול תשנ"ד בית"נ.

>>> המשך מענין בפרשה

והנה, איסור להותיר זהו רק למחר. אבל אם אינו רוצה לאכול, יכול להותיר. וישליכנו חוץ לאוהל (אבן עזרא הלן טו). והנה, מש"כ רש"י שלא יצאו בשבת ללקוט, באמת לא ירד ולא היה למה לצאת. אלא היה להם נסיון במה שלא יצאו. ואם יצא עם כלי, עובר על איסור הוצאה. [כתב הספורנו, אם היה לקיטה בשבת עובר על איסור תולש. וצ"ב, הרי אי"ז בכלל עוקר דבר מגידולו כיון שהגיע מהשמים]. ואף שירד מן ביום השישי כפלים, היה נסיון במה שלא יצאו ללקוט בשבת, כי אנשים חוששים שמא לא יהיה עוד... ועוד, שמחפשים מזון טרי...

ללמד את בעלי-הנשים דרגת בטחון

כותב הזוהר הק' (הובא במשנה ברורה קנז, ז) שלא לבשל מהיום למחר ולא להשאיר מזונות מהיום למחר, כדי שיבקש בכל יום ויום על מזונותיו. [זה לא נאמר לעושים כן לחיסכון בזמן] וכן במן אם היו משאירים למחר, היה שולט רמה. ללמד מידת הבטחון, דעם אנשי דור המדבר היתה הנהגה גבוהה מאד.

מידה רעה לראות חיסרון בכל דבר

הכל נסיונות וצריך להתגבר - וה' כוונתו לטובה

פר' בהעלתך יא, א, "רע באזני ה'" פרש"י תואנה שהיא רעה באזני ה' שמתכוונים שתבא באזני ויקניט. אמרו: אוי לנו, כמה לבטנו בדרך הזה שלשה ימים שלא נחנו מעוני הדרך. ויחר אפו - אני הייתי מתכוין לטובתכם שתכנסו לארץ מיד. (וכך זה בהרבה דברים שהקב"ה מתכוין לטובה, ואנשים אינם רואים כך. וכל חיי-האדם הם נסיונות, וצריך להתגבר עליהם).

והנה אין איסור להתלונן על קשיים, אלא שזה מידה-רעה מה שרואים חסרון בכל דבר, וגם נתבעו משום שדיברו כך כדי למצוא עלילה. אין לנו מושג את גודל התביעה על אנשי דור המדבר, ועל איזה תביעות דקות הם נענשו מיד. ובזמן הזה הם היו נענשין על כל דבר קטן, היה איום ונורא. אבל הם חיו בניסים תדיריים והיו דור דעה ותבעו מהם יותר ונענשו מיד שחטאו. (והחטאים שעשו, היה ניכר מיד, דעל ידי זה נתרחק מהם מקום ירידת המן. יומא עה).

בזמן הקושי זהו זמן הנסיון

הנה יש לאדם נסיונות יום יום, רוצה ללמוד זה נסיון, רוצה להתפלל - נסיון, וכן יום יום יש לאדם סיבות המונעות ממנו לעשות את המצוות. אך זה תכלית האדם ובשביל זה הוא חי, לעבור נסיונות בדרגה גדולה כ"כ, וכמו אצל אברהם איבנו שכשעבר את הנסיון הגדול ביותר, את השיא של הנסיונות, שוב לא נדרש ממנו לעבור יותר. דאין האדם יכול לעבור יום יום נסיונות קשים כאלו. ולכן גם אצל רב כהנא..... משגילה לאליהו כי סיבת

הדבר שבא לידי כך הוא משום העניות, לקחו ממנו את הנסיון והעשירו שנתן לו שיפא דדינרי, שלא יבוא יותר לידי כך.

רואים שהאדם חי בשביל לעבור נסיונות, וכשעבר את הנסיונות מסירים אותם ממנו, כי אחרי שמילא את התפקיד או שגומר את החיים או שמסלקין את הנסיון ע"י אופן אחר, כמו אברהם איבנו אחרי נסיון העשירי עדיין נשאר לחיות רק היה לו דברים אחרים.

וזהו מה שבאנו ללמוד כמה מאושר האדם שעבר את נסיונות החיים ועובר אותם בטוב הוא המאושר.

ולכל אחד יש נסיונות, ופעמים מגיע האדם למצב של נסיונות שהוא נעשה שבור עי"ז וחושב האיך יוכל לעבור את זה ובא ליאוש ח"ו, אך צריך לדעת שאם נותנים נסיון לאדם על כרחך הוא יכול לעמוד בזה, וכשאנו יכול לעמוד בזה מסירים ממנו. ואפי' נסיון כמו רב כהנא אחרי שעבר את זה הסירו ממנו.

כוח הבטחון לעמוד בנסיון

סיפר בנו של מרן שליט"א הגאון רבי משה שטיינמן שליט"א שלפני יותר מחמישים שנה תשכ"ב הוציאו את ספרו של רבי אברהם בן הרמב"ם "המספיק לעובדי ה'" בתרגום מהשפה הערבית והביאוהו לרבינו ושמה מאוד על החיבור. ועד היום זוכר הגרמ"ש שליט"א את התפעלות רבינו ממה שכתב שם רבי אברהם בשם אביו הרמב"ם ונעתיקו כאן וז"ל רבי אברהם בן הרמב"ם פרק הבטחון: מי שתראהו בוטח בה' יתעלה מן השפה ולחוץ ויאמר שה' הוא המפרנס והמרושש המחיה והממית המוחץ והמרפא, אבל בסתר לבו תולה הוא את בטחונו ברכישת נכסים רק במאמציו וסיבותיו, ולעת מחלה רק בהדרכת הרופאים, ובענין התנגדותו לאויב רק בכחו של בשר ודם, הם הם הרשעים שעליהם נאמר אין אלהים כל מזמותיו (תהלים י ז) והם תלויים באמצעים בני חלוף ובתקות אכזב וגו'.

ובהמשך דבריו הביא את הפסוק שאמר הנביא ירמיה י"ז ה' כה אמר ה' ארוך הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו ומן ה' יטור לבו.

והביא רבי אברהם את מה שאמר לו אביו הרמב"ם וז"ל אעתיק כאן דברי אבא מארי כי לולי המילים יטור לבו היו כלולים בקללה זו רוב בני האדם, ואפילו כמעט כולם כי הבן בוטח על אביו, והאישה על בעלה, והשותף על שותפו וכדומה, ואילו הקללה נוגעת אך ורק למי שמצמצם בטחונו על בלעדי ה' יתעלה ולא למי שבטוח בפנימיותו בה' יתעלה ורק נעזר בבני אדם ומשתמש באמצעים רגילים וגו' עי"ש.

(מתוך הספר הנפלא מאקנים אתבונן עניני אמונה ובטחון שיצא לאור בימים אלו)